



Het Product M/V

QAQS lezing op dinsdag 5 oktober 2021

Karin van Beurden

Steven Dorrestijn

Producten zijn te veel ontworpen met de man als model en minder aangepast op vrouwen. Hoogste tijd om meer rekening te houden met vrouwen, stelde Karin van Beurden in haar lezing “Ontwerpen vanuit het oogpunt van Venus” bij haar afscheid als lector Industrial Design op Saxion Hogeschool en opnieuw bij QAQS. Bij die insteek gaf Steven Dorrestijn, lector Ethiek & Technologie bij Saxion Hogeschool een aantal reflecties vanuit de techniekfilosofie en genderstudies. Lees hier zijn verhaal dat zowel gaat over producten voor mannen en vrouwen als over het onderscheid man/vrouw als een product.

Waarom is de fietshelm gemaakt voor mannen met kort haar?

Reflecties op techniekontwerp en het verschil man/vrouw

In *Het idee M/V* betoogt Asha ten Broeke (alumna van de Universiteit Twente) dat het verschil tussen man en vrouw niet absoluut is. Het gaat deels terug op onterechte maar hardnekkig denkbeelden over vermeende rolverdelingen uit de prehistorie¹.

Voor de veranderlijke en van tijd en plaats afhankelijke rollen en identiteiten M/V wordt ter onderscheiding van het biologisch geslacht (of sekse) de term “gender” gebruikt. De gender-kant van het verschil M/V is een “product” van onze maatschappelijke geschiedenis, kun je zeggen.

“Het product M/V” kan daarom duiden op technische producten gericht op mannen of vrouwen, maar ook op de vraag in hoeverre het verschil M/V zelf een product is. Precies deze beide betekenissen van “het product M/V” wil ik in samenhang bekijken: het ontwerpen van producten voor M/V en een reflectie over het verschil M/V als product.

¹ Ten Broeke, A. (2010). *Het idee M/V: Ontmaskering van een hardnekkig denkbeeld*. Amsterdam: Maven.

Genderongelijkheid in techniek

In de gender studies onderzoekt men genderverschillen in de maatschappij, tegen de achtergrond van een streven naar meer gelijke kansen voor vrouwen. Wat blijkt, genderongelijkheid zit ook in technische producten “in-ontworpen”.

Neem de magnetron, waarnaar Cynthia Cockburn en Susan Omrod² onderzoek deden. Aanvankelijk werd dit apparaat verkocht bij het bruingoed. Het zag er ook meer uit als een stereo-set gericht op mannen. Uiteindelijk kwam het terecht bij het witgoed. Daarbij veranderde naast de kleur ook de bediening: grote knoppen met duidelijke iconen. Alsof dat nodig is, willen vrouwen zo’n apparaat kunnen bedienen.

De scheerapparaten van Philips zijn ook een voorbeeld, dat werd onderzocht door Ellen van Oost, van de Universiteit Twente³. Zij merkte op dat Ladyshaves niet alleen een meer “vrouwelijke” styling hadden, maar ook dicht-geseald waren terwijl de Philishave voor mannen met schroefjes gemonteerd was.

² Cockburn, C., & Ormrod, S. (1993). *Gender and Technology in the Making*. Londen: SAGE.

³ Oost, Ellen van (2003). *Materialized Gender: How Shavers Configure the*

Die ontwerpkeuze bepaalt dat de Philishave voor reparatie geopend kan worden en de Ladyshave niet, en bevestigt het idee dat repareren niets voor vrouwen is.

Vijf oplossingsrichtingen

Hoe maken we een einde aan zoveel gender-ongelijkheid? Welke benaderingen zijn er om om te gaan met deze problematiek? Ik noem vijf oplossingsrichtingen.

Gender-neutraal

Een oplossingsrichting is de gender-neutrale kinderkleding (zoals sinds enkele jaren bij HEMA). Of actueler: winkels met kinderspullen in de VS worden verplicht minimaal een hoek in te richten met unisex-producten (als dat blijft met nieuwe de Trump-regering). Wellicht is dit een manier om een eind te maken aan dat hardnekkige product M/V.

Voor vrouwen speciaal

Lijnrecht daar tegenover staat “FemTech”. Dat zijn producten speciaal voor vrouwen, op het gebied van menstruatie en kinderen krijgen. De insteek is dat techniek kan helpen om de nadelen te overwinnen die vrouwen hebben zodat zij gelijke carrièremogelijkheden krijgen als mannen. Dat is een strategie

voor vrouwen speciaal, maar wel met de aanname dat vrouw-zijn komt met een nadeel dat verholpen moet worden.

Oneindig divers

Weer een andere richting is om een veel grotere diversiteit van genderrollen na te streven. Niet enkel man of vrouw of unisex, maar ook inter, trans, queer. Iedereen moet op zijn eigen unieke manier kunnen leven. Design kan helpen om bestaande gender-normen te doorbreken en om te vormen, zoals bijvoorbeeld het doel was van het project “Queering Design” (Silas Denz, Universiteit Twente⁴).

Vorbij sekse

Een opmerkelijk vergezicht in sommige filosofische en literaire verbeeldingen is dat de mens helemaal geslachtsloos wordt. Volgens Donna Haraway zijn we inmiddels cyborgs en dat is bevrijdend omdat door onze natuur gegeven kenmerken zoals het geslachtsverschil niet meer bepalend zijn. Michel Houellebecq voorspelt neo-mensen die zichzelf kunnen vernieuwen

⁴ https://www.researchgate.net/publication/334031940_Queer-Sensible_Designing_Challenging_Normative_Gender_through_an_Industrial_Design_Practice

door kloneren. De geslachtskenmerken zijn zelfs afgesleten. Eindelijk verlost van al dat gedoe tussen de seksen.

Vanuit lijfervaring

Met de emancipatoire insteek in de filosofie en genderstudies lijkt het of geslachts- en genderverschillen ofwel moeten worden overwonnen, of gelijkgemaakt, of uitvergroot. Ons lijf en onderlinge verschillen mogen niet gewoon zijn zoals ze zijn. Daar tegenover staan pogingen in de filosofie om juist wel van onze lijfelijkheid uit te gaan. *Fenomenologie van de vrouwelijke lijfervaring* van Ute Gahlings⁵ is bijvoorbeeld een uitgebreide studie waarin sekse, vrouw-zijn, als belangrijke basis wordt erkend voor het zelfbegrip van vrouwen.

Ontwerpen vanuit het oogpunt van Venus

We hebben gezien hoe gender studies en techniek-filosofie kunnen bijdragen aan betere producten voor vrouwen. Ten eerste zijn er de voorbeelden en theorieën over hoe genderongelijkheid ingebakken zit in techniek. Ten tweede helpen de vijf geschetste oplossingsrichtingen om verder na te denken over “het

⁵ Gahlings, U. (2016). *Phänomenologie der weiblichen Leiberfahrungen*. Freiburg/München: Karl Alber.

product M/V” en om de eigen voorkeursrichting voor ontwerpen voor M/V te bepalen.

Met “ontwerpen vanuit het oogpunt van Venus” kiest Van Beurden er niet voor om verschillen van sekse en van gender te “neutraliseren”, of geheel te “overwinnen”. De strijd om een neutraal vertrekpunt lijkt wel de reden waarom er weinig is gedaan tot nu toe en “vrouwen zich vaak hebben aangepast” (Van Beurden). Het streven naar ergonomische verbeteringen van techniekontwerp voor vrouwen past bij “speciaal voor vrouwen”, maar sluit speciaal voor iedereen, voor “diversiteit” niet uit. De aanpak kan ook volop steun vinden in de filosofie die de “lijfervaring” vooropstelt.

Gladstrijken van gender-verschillen leidt vaak tot het niet erkennen van de vrouwelijke lijfervaring. Een voorbeeld, met dank aan Cynthia Dorrestijn: In reclames voor maandverband zien we steevast een verhulende blauwe vloeistof. Wie heeft er blauw bloed? Menstrueren is heel normaal of zou dat mogen zijn voor ongeveer de helft van alle mensen. Het neutraliserende blauw weerspiegelt en versterkt dat het niet helemaal normaal zou zijn. Het erkent niet de gewone eigen lijfervaring van vrouwen en menstruatie.



Wat dat betreft beter gewoon donkerrood?

Meer informatie?

www.stevendorrestijn.nl

Artikelen over de lezing van Karin van Beurden:

1. <https://www.tubantia.nl/enschede/karin-uit-enschede-zoekt-als-designer-naar-antwoorden-op-vragen-die-nog-niet-gesteld-zijn-vrouwen-zijn-niet-te-vangen-in-paar-maten>
2. <https://www.saxion.nl/nieuws/2021/09/met-ontwerpen-het-verschil-maken-of-niet>